

ΑΣΙ Χώρος

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

2016

26

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρας

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Λαγού: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

	Ασπρογέρακας, Ε.	4
Προσεγγίσεις ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα: Εργαλεία και στοιχεία διακυβέρνησης.		
	Παπαγεωργίου, Μ.	37
Θεωρίες, αρχές και πρότυπα χωρικού σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας: Η ελληνική εμπειρία και πρακτική		
	Ουρεΐλιδου, Ε.	67
Προγραμματισμός πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών ελεύθερων χώρων: Η περίπτωση του Δυτικού Τείχους Θεσσαλονίκης.		
	Ανέστης Γουργιώτης, Α., Τσιλιμίγκας, Γ.	103
Μια νέα προσέγγιση για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.		
	Παναγιωτίδου Μ., Κοντοπούλου Ε., Βαλεριάνου, Κ.	123
Προσεγγίζοντας τις πολιτικές για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας		
	Χιόνης Δ., Εξάρκου, Τ.	150
Η κομματική ένταξη των έργων στο ΠΕΠ Αν. Μακεδονίας και Θράκης, κατά την περίοδο του Γ' ΚΠΣ, ως Μελέτη Περίπτωσης.		
	Δρακάκη, Ε.	177
Η χωρική ρύθμιση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα από το Μάαστριχτ» ως την κρίση: Μία κριτική επισκόπηση της ελληνικής πολιτικής χωροταξίας.		
	ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
	Χαϊνταρλής Μ.	201
Η Διοίκηση του Περιβάλλοντος και η εξέλιξη της μέσα στο χρόνο.		

Προγραμματισμός πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών ελεύθερων χώρων: Η περίπτωση του Δυτικού Τείχους Θεσσαλονίκης.

Ελένη Ουρεϊλίδου

Αρχιτέκτων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Σκοπός του άρθρου είναι η έρευνα του προγραμματισμού πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών ελεύθερων χώρων. Εξετάζονται οι έννοιες των αστικών πολιτιστικών τοπίων, της πολιτιστικής γεωγραφίας και της πολιτιστικής οικονομίας. Στη συνέχεια αναλύονται οι εφαρμογές τους σε έργα αρχιτεκτονικής τοπίου στην πόλη και περιγράφεται η σχέση τους με τις πολιτιστικά και κοινωνικά καθορισμένες αστικές αναπλάσεις. Η μεθοδολογία ορίζεται από το θεωρητικό υπόβαθρο και στη συνέχεια εφαρμόζεται στο Δυτικό Τείχος Θεσσαλονίκης, με στόχο την πολιτιστική ανάδειξη του μέσα από χωρικές προτάσεις που ενεργοποιούν τις κοινωνικές ομάδες συμβίωσης στην ευρύτερη περιοχή εμβέλειάς του. Η έρευνα ολοκληρώνεται με σειρά σχεδίων, όπου οι έννοιες-κλειδιά που αναπτύχθηκαν στο θεωρητικό κομμάτι μεταφράζονται σε χωρικές προτάσεις.

Λέξεις κλειδιά

πρωτοβουλίες “από τα κάτω προς τα πάνω”, εμπλοκή κοινότητας, αστικοποίηση, σύγχρονες τάσεις, πολιτικές δομές

Planning the cultural and social reactivation of urban open spaces. The case of West Wall of Thessaloniki

Abstract

The aim of this paper is the study of cultural and social planning for the reactivation of urban open spaces. I examined the terms of urban cultural landscapes, cultural geography and cultural economy. Then, I analyzed different forms of cultural and social policy applied to urban landscape architectural projects and I described a series of examples and their relation with the cultural and social led urban regenerations respectively. The theoretical background defined the methodology of cultural and social reactivation of urban open spaces. Furthermore, this methodology, was applied to the West Wall of Thessaloniki, aiming at the cultural stimulation of the area through the social engagement of all groups that co-exist in the surroundings. The study is presented through landscape architectural drawings, which denote all key-terms transformed into spatial proposals.

Keywords

Bottom-up processes, community involvement, dimensions of urbanization, global trends, political structures

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν άρθρο αναλύονται οι μέθοδοι ενεργοποίησης αστικών πολιτιστικών τοπίων και η ανάδειξή τους σε «οπλοστάσιο» συλλογικής μνήμης με αφορμή την ανάγκη για πολιτιστικό προσδιορισμό στον σύγχρονο αστικό χώρο. Στο πλαίσιο αυτό, εντοπίζονται και αναλύονται δύο δυνάμεις που διαμορφώνουν το πολιτιστικό απόθεμα των σύγχρονων πόλεων. Οι δυνάμεις αυτές ασκούνται μέσα από την πολιτιστική πολιτική και την κοινωνική πολιτική, οι οποίες σχετίζονται με την δημιουργική οικονομία και την συνεργατική οικονομία αντίστοιχα. Το αστικό τοπίο αντιμετωπίζεται ως ο χωρικός καμβάς πάνω στον οποίο αφήνουν το αποτύπωμά τους συγκεκριμένες πολιτικές, καθιστώντας το ένα πεδίο άσκησης εξουσίας και υπαγορεύοντας τους τρόπους δημιουργίας και ανασύνταξής του¹.

¹ Για τον David Harvey, η κατασκευή ενός τόπου έχει πολιτική διάσταση, καθώς φιλοξενεί αναπαραστατικές και συμβολικές δραστηριότητες, καθορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα επενδύουν στους τόπους τους και δίνοντας τη δυνατότητα της συλλογικής χειραγώγησης τους (Hayden, 1997). [Μεταφρασμένο από: “a politics to place construction, includes material, representational and symbolic activities which find hallmark in the way in which individuals invest in places and thereby empower themselves collectively.”]

Αρχικά, ορίζεται η πολιτιστική πολιτική μέσα από την οποία αναδεικνύονται έννοιες όπως η δημιουργική πόλη, το πολιτιστικό clustering, ο εξευγενισμός (gentrification) και το παράγωγό τους, το city branding. Το αστικό τοπίο μετατρέπεται σε πόλο έλξης τουριστών, καθώς ο σχεδιασμός του υπακούει στην αισθητική του outsider, δηλαδή του θεατή, του εξωτερικού παρατηρητή ή του τουρίστα (Bourassa, 1991). Σε πολλές περιπτώσεις, μερίδες του πληθυσμού υποχρεώνονται να μετακομίσουν έξω από τις “εξευγενισμένες” ζώνες της πόλης, ενώ οι πράσινες υποδομές, η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, το ενδιαφέρον για το περιβάλλον και οι επεμβάσεις στον αστικό υπαίθριο χώρο αποκτούν οικονομική διάσταση με απώτερο σκοπό την παραγωγή κέρδους. Η πολιτιστική πολιτική όπως εφαρμόζεται στην παγκοσμιοποιημένη πόλη, την απογυμνώνει από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της, αποκλείοντας τους κατοίκους της από οποιεσδήποτε διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Miller και Yúdice 2002· Stevenson 2003).

Σήμερα, η οικονομική ύφεση που μαστίζει τις περισσότερες μητροπόλεις του δυτικού κόσμου υπαγορεύει τον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών επέμβασης και διαχείρισης του αστικού υπαίθριου χώρου. Στη συνέχεια, η έρευνα εστιάζει στην έννοια της κοινωνικής πολιτικής και σε αναπλάσεις που κατευθύνονται από το κοινωνικό κεφάλαιο (social led regenerations), οι οποίες εμπνέουν την ανάγκη για χώρους κοινωνικής ωφέλειας και υπογραμμίζουν τη σημασία της συμμετοχής και της ισότιμης προσβασιμότητας, εκφράζοντας παράλληλα τη δημοκρατικότερη διάσταση του σχεδιασμού. Ο δημόσιος χώρος επαναπροσδιορίζεται με γνώμονα τη συλλογικότητα και την κοινή πολιτιστική ταυτότητα, ενώ έννοιες όπως αυτο-οργάνωση, αυτο-διαχείριση και “από τα κάτω - προς τα επάνω” μετατρέπονται σε βασικές παραμέτρους για τον προγραμματισμό των αστικών υπαίθριων χώρων.

Η μεθοδολογία προγραμματισμού βασίζεται κυρίως στην ανάγνωση του τοπίου με όρους παραγωγικούς, ποικιλομορφίας και συνδεσιμότητας (Thomson, 2012). Η στατικότητα μιας «άρτιας εικόνας» ενός σχεδιασμένου τοπίου δίνει τη θέση της στον δυναμικό παράγοντα του χρόνου. Στο πλαίσιο αυτό, εντοπίζονται οι χρονικές στιγμές κομβικού επαναπροσδιορισμού των στρατηγικών αποφάσεων και επανακαθορισμού των διαφορετικών χρήσεων του τοπίου. Οι αστικές αναπλάσεις αξιολογούνται και τίθενται σε διαδικασίες διαβούλευσης, ώστε να ενσωματώσουν τις επιθυμίες των insiders, δηλαδή των κατοίκων. Ο αυθορμητισμός και ο πειραματισμός ξεκλειδώνουν κρυφές πτυχές του τοπίου, ενώ τα εργαλεία και οι τεχνικές της διαμόρφωσης του αποτελούν νέες «μαλακές» στρατηγικές διαπροσωπικών σχέσεων, αντανακλώντας την οικονομία, τον πολιτισμό και τα ενδιαφέροντα όλων των ανθρώπων ισότιμα (Clemmensen, Daugaard & Nielsen, 2010).

Εν τέλει, η μεθοδολογία που αναλύεται, εφαρμόζεται στο Δυτικό Τείχος της Θεσσαλονίκης με στόχο την ανασύνταξη του ιστορικού περιγύρου και την ανάδειξη

του σε χωρική ραχοκοκαλιά αρμονικής συμβίωσης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, καθορίζοντας μια νέα πολυπολιτισμική ταυτότητα για τους αστικούς υπαίθρους χώρους που το περιβάλλουν.

1.1. Ιστορική αναφορά στα αστικά πολιτιστικά τοπία και στις σύγχρονες τάσεις αρχιτεκτονικής τοπίου και αστικού σχεδιασμού

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι αστικοί υπαίθριοι χώροι συνιστούσαν σε ζωτικά κύτταρα αστικής ανάπτυξης. Στη Γερμανία, ο όρος «Binnenkolonisation» περιέγραφε το σημαντικό αδόμητο απόθεμα των πόλεων που οργανώνεται είτε σε clusters, είτε σε ζώνες περιμετρικά της πόλης και συμβάλλει στον περιορισμό της αστικής διάχυσης. Σε αυτές τις πρώιμες θεωρήσεις και στους βασικούς υποστηρικτές τους, τον Forestier και τον Leberecht Migge², βασίστηκε η ιδέα της Κηπούπολης του Ebenezer Howard (Dumpelmann, 2014).

Αργότερα, το 1950, στην διεθνή έκθεση Interbau (International Building Exhibition), παρουσιάζεται για πρώτη φορά ένα ενιαίο μοντέλο αστικής γειτονιάς που ενσωματώνει πράσινους χώρους στον αστικό ιστό, το “Hansaviertel”. Περίπου την ίδια περίοδο, το 1937, στην Αμερική, ο Henry-Russel Hitchcock προσθέτει στην αρχιτεκτονική τοπίου τη διάσταση της χωροποίησης της οικονομίας (spatialization), σύμφωνα με την οποία κατά το σχεδιασμό πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ροές ενέργειας, η εξεύρεση πόρων και η εμπορευματοποίηση του τοπίου σε όλες τις κλίμακες, τοπική, εθνική και παγκόσμια (Dumpelmann, 2014).

Παρ’ όλο που οι θεωρητικοί των αρχών του 20^{ου} αιώνα αναγνωρίζουν τη σημασία των αστικών υπαίθριων χώρων και την ενσωμάτωση τους στον αστικό ιστό, το κίνημα του διεθνισμού απογύμνωσε τον δημόσιο υπαίθριο χώρο από κάθε τοπικό χαρακτηριστικό και ιδιαίτερη ταυτότητα. Η προβληματική αυτή οδήγησε μεταπολεμικά στην πρόσληψη του τόπου ως μια «ταυτοποιητική» σταθερά επανασύνδεσης της κουλτούρας με την παράδοση και το «ρίζωμα» που καθόριζε το πνεύμα του τόπου και είχε βασικούς εκφραστές τον Husserl και τον Heidegger (Χατζησάββα, 2009).

Στο CIAM του ‘50³ επανέρχεται η σχέση μεταξύ κοινότητας και κοινωνίας, εγκαταλείπεται ο φονξιοναλιστικός χώρος του μοντέρνου κινήματος και υποκαθίσταται από έρευνες για τον «ενδιάμεσο χώρο», το χώρο μετάβασης και άρθρωσης ανάμεσα σε στοιχειώδεις αστικές δομές. Μετά το CIAM του ‘50, ο Patrick Geddes κάνει μια εκτενή αναφορά στα οικολογικά συστήματα, το φυσικό έδαφος, το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα

2 Το 1918, ο Leberecht Migge αποκάλεσε τη μητρόπολη «μητέρα των κήπων». Για τον Migge, οι κήποι είναι ενδεικτικοί του πολιτισμού και των πολιτισμένων, της σχέσης με τη γη και της καταγωγής, «ντύνοντας» με τα χαρακτηριστικά αυτά την ιδέα της κηπούπολης.

3 Congrès International d’Architecture Moderne, μετάφραση στα αγγλικά: the International Congress of Modern Architecture

που είναι θεμελιώδη χαρακτηριστικά για την επιβίωση των παραδόσεων στα σύγχρονα αρχιτεκτονικά έργα, ενώ ο Vittorio Gregotti συλλαμβάνει το έδαφος ως μια πολιτιστική και οικολογική αναγκαιότητα, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στο περιβάλλον και την τοποθεσία. Έτσι, αναδύεται η σημασία του context, δηλαδή του εδάφους που γίνεται αντιληπτό ως ένας συνεχιστικός μηχανισμός (“Entreprendre Lentement”) (Χατζησάββα, 2009).

Σήμερα, στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης, επαναφέρονται στο προσκήνιο οι έννοιες της ταυτότητας και της συλλογικής ταυτότητας, καθώς και οι διαδικασίες δυναμικού προγραμματισμού του αστικού αποθέματος. Το 1997, στο συνέδριο του Graham Foundation, στο Σικάγο των ΗΠΑ, παρουσιάζεται από τον Rem Koolhaas η σχέση του αστικού τρόπου ζωής με τη διάχυτη πόλη και το sprawl, καθώς και από τον Ian McHarg η προσέγγιση του σχεδιασμού μέσα από ένα χάρτη-κόσκινο (sieve-map). Όλες αυτές οι οπτικές ανάλυσης θα διαμορφώσουν το υπόβαθρο μιας ολοκληρωμένης θεώρησης για τη σύγχρονη πόλη, η οποία σύμφωνα με τον Koolhaas, προκύπτει μέσα από τη διαδικασία αντί του σχεδιασμού και αποτελεί ένα σκηνικό για τις ανθρώπινες διαντιδράσεις και την παραγωγή πολιτισμού (Χατζησάββα, 2009)

Υπό το φως των παραπάνω θεωρητικών αναζητήσεων προκύπτει η έννοια του “Landscape Urbanism”, η οποία προσδίδει στο τοπίο τον χαρακτήρα του παραγωγικού (productive and performative) αντί του αισθητικού, αλλά και ο όρος resilient, ο οποίος αφορά σε τοπία που σχεδιάζονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι ανθεκτικά σε καταστροφές (βλ. εικόνα 1).

Για την αρχιτεκτονική τοπίου, ο δημόσιος χώρος αποτελεί υποδοχέα πολιτισμικής ποικιλομορφίας και παραλαμβάνει πολιτιστικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς, λειτουργώντας ως συνδετήριος κρίκος μεταξύ κοινωνικών και πνευματικών διεργασιών στη σύγχρονη πόλη (Juhl, 2003). Αντίστοιχα, οι σχεδιαστές του τοπίου, οφείλουν να προωθούν την κοινωνική ισότητα, τη σαφή χωρική διευθέτηση διαφορετικών πολιτιστικών ζητημάτων και τη ρύθμιση της ανεξέλεγκτης διάχυσης των σύγχρονων πόλεων, συμβάλλοντας σε μια πιο βιώσιμη και ανθεκτική κοινωνία (sustainable και resilient society) (Brink & Bruns, 2014).

Εικόνα 1. Fresh Kills Park, παράδειγμα σχεδιασμού σύγχρονου παραγωγικού τοπίου

Πηγή: http://www.huffingtonpost.com/2013/11/26/freshkills-park-solar-energy-new-york-city-images-_n_4343185.html

1.2. Αστική οικονομία και αστικά πολιτιστικά τοπία

Ο όρος αστική οικονομία, προκύπτει από την αρραγή σχέση μεταξύ οικονομίας και αστικής πολιτικής. Οι Mc Neill και While, το 2001, ξεκαθαρίζουν τέσσερις βασικές τυπολογίες της αστικής οικονομίας: α. οικονομίες συσσώρευσης, β. οικονομίες της πληροφορίας και της γνώσης, γ. τεχνοπόλεις και δ. πολιτιστικές οικονομίες και οικονομίες ελεύθερου χρόνου (Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006).

Η σύγχρονη πόλη μετατρέπεται σε μέσο οικονομικής ανάπτυξης, ενώ η γενική χωρική οργάνωση και η μορφολογία της καθορίζεται από το μοντέλο της παγκόσμιας αγοράς και της παγκόσμιας οικονομίας – global market / global economy. (Kantor, 1987· Sassen, 2001, στο Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006). Στην προσπάθεια ανίχνευσης των σχέσεων μεταξύ οικονομίας, πολιτικής και αστικών παρεμβάσεων εισάγονται νέοι όροι, όπως οι Νέες Αστικές Πολιτικές (New Urban Politics – NUP) (Cox, 1993, 1995) και η Νέα Πολιτική Κουλτούρα (New Political Culture – NUP) (Clark & Rempel 1997· Clark & Hoffmann – Matrinot, 1998· Clark κ.ά., 2002, στο Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006). Αντίστοιχα, το 2001, οι Boyle και Rogerson, εντοπίζουν την αστική οικονομική ανάπτυξη στην πολιτική διαμόρφωσης μιας «τοπικότητας» (locality), η οποία προσφέρει κίνητρα στο κεφάλαιο (Boyle & Rogerson, 2001).

Κατά αυτόν τον τρόπο πραγματοποιούνται χωρικοί μετασχηματισμοί, οι οποίοι επιτρέπουν την ανάδυση νέων αστικών πολιτιστικών τοπίων. Οι πόλεις αποκτούν τις δικές τους ανταγωνιστικές αιχμές, όπως η αρχιτεκτονική κληρονομιά (built heritage) και ο καινοτόμος σχεδιασμός (innovative design). Αυτά τα δύο προσλαμβάνονται ως αντίθετες δομές antistruktures (Turner, 1973· Cohen, 1979, στο Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006), ή counterstructures (Lengkeek, 1995, στο Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006). Και οι δύο εκφράζουν ωστόσο κάτι κοινό: τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης αλληλουχίας αστικών πολιτιστικών τοπίων που δύναται να καταναλώσει με την περιήγησή του ο επισκέπτης-τουρίστας.

2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Με όρους όπως «διάχυτη πόλη» (sprawl) και «μετάπολη» (Ascher, 1995), οι θεωρητικοί του χώρου και της πολεοδομίας προσπαθούν να ορίσουν το αχανές αστικό τοπίο που ξεδιπλώνεται συνεχώς, καταλαμβάνοντας ολοένα και περισσότερες εκτάσεις του φυσικού περιβάλλοντος. Μέσα στο πυκνοδομημένο περιβάλλον, ανάμεσα στα κτίρια και τα εμπορικά κέντρα, ξεπροβάλλουν «χώροι μετάβασης», ή «χώροι εγκατάλειψης» [Junkspaces (Koolhaas, 2002)] (βλ. Εικόνα 2), οι οποίοι ως πολιτιστικά προσδιορισμένα αστικά «κενά», οφείλουν να διαμορφωθούν και να εξυπηρετούν τη συλλογική ταυτότητα των κατοίκων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτιστική πολιτική και η δημιουργική οικονομία πρωταγωνιστούν στη διαμόρφωση του αστικού τοπίου, τοποθετώντας τις αστικές αναπλάσεις στο κέντρο μιας συντονισμένης στρατηγικής για πολιτιστική κατανάλωση. Οι πόλεις πλέον επενδύουν στη διαχείριση της φήμης τους και στην εικόνα τους (Szondi, 2005) πριμοδοτώντας μεγάλα έργα αρχιτεκτονικής και αρχιτεκτονικής τοπίου που αναδύονται ως τοπόσημα στον αστικό ιστό [«μοναδικά αντικείμενα» (Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006)]. Επίσης, συναγωνίζονται για να φιλοξενήσουν πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις (European Cultural Capital, Ολυμπιακοί Αγώνες) και εκθέσεις (EXPO), ώστε να εντάξουν στην ατζέντα τους τον εξευγενισμό του αστικού τοπίου και τη δημιουργία πολιτιστικών υποδομών.

Σε πολλές περιπτώσεις, τα σύγχρονα έργα αρχιτεκτονικής τοπίου δημιουργούν δίκτυα υπαίθριων χώρων για κατανάλωση και εμπλουτίζονται με έναν συμβολικό χαρακτήρα, προβάλλοντας την πολυπολιτισμική σύγχρονη πόλη. Τα αναδυόμενα μοντέλα πολιτιστικής ανάπτυξης αντανακλούν κυρίως τις πολιτικές διαχείρισης των ελεύθερων χώρων και βασίζονται στην κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών.

Εικόνα 2. Laneways στη Μελβούρνη, παράδειγμα υπολειμματικών χώρων (-Junkspaces), οι οποίοι μετατρέπονται σε ζωντανούς δημόσιους χώρους

Πηγή: <https://beautifulalternative.wordpress.com/2013/02/18/laneway-living/>

Τα κυριότερα είναι η επιχειρησιακή, η δημιουργική και η προοδευτική πόλη και στοχεύουν στην οικονομική ανάπτυξη είτε μέσω του τουρισμού και της προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων σε πολιτιστικά ιδρύματα και δρώμενα, είτε μέσω της «δημιουργικής τάξης»⁴ (Λουκαΐτου-Σιδέρη, 2006).

2.1. Πολιτιστική γεωγραφία, πολιτιστική οικονομία και αστικά πολιτιστικά τοπία

Την πολιτιστική διάσταση του χώρου (Bourassa, 1991) και τη σχέση του με το τοπίο και την γεωγραφία μελετά η επιστήμη της πολιτιστικής γεωγραφίας, η οποία θεμελιώνεται στα γραπτά του Carl Sauer (Whatmore, 2003). Σύμφωνα με τον Sauer, η γεωγραφία ορίζεται

4 Η δημιουργική ή πολιτισμική τάξη εντοπίζεται χωρικά στις εξευγενισμένες περιοχές και στα πολιτιστικά δρώμενα και συντίθεται από διάφορους δημιουργικούς επαγγελματίες, οι οποίοι στηρίζουν οικονομικά τη νέα πολιτιστική πραγματικότητα της μετα-βιομηχανικής πόλης (Florida, 2002).

ως η «μορφολογία του τοπίου», η οποία «συσχετίζει μορφές, φυσικές και πολιτισμικές» (Demeritt, 1998). Επιπλέον, για την πολιτιστική γεωγραφία, το τοπίο αποκτά πολιτική, οικονομική και ταυτοποιητική αξία και γίνεται κατανοητό μέσα από διαφορετικές οπτικές, όπως αυτή της ανθρωπογεωγραφίας (Anderson, Domosh & Thrift, 2003).

Ως πολιτιστικά ορίζονται τα τοπία όπου η φύση μετατρέπεται για να εξυπηρετήσει ένα συγκεκριμένο σκοπό, τις ανάγκες και τις επιθυμίες του πολιτισμού που τα κατασκεύασαν (Mitchell, 2003). Σήμερα, η απόφαση επένδυσης στην πολιτιστική παραγωγή μεταβάλλει το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των πόλεων, καθώς συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στον πολιτιστικό χώρο, στην αύξηση του πλούτου, στη διατήρηση του πολιτισμικού δυναμικού της πόλης (δημιουργικοί επαγγελματίες) και στη δημιουργία νέων πολιτιστικών επιχειρήσεων. Η αναζωογόνηση των γειτονιών, αλλά και η επανακατοίκηση σε clusters δημιουργικών επιχειρήσεων, αποδεικνύουν την ανάγκη ανάκτησης της «ψυχής» της κοινωνίας, καθώς εφοδιάζεται με μια επιπλέον αίσθηση αυτό-πεποίθησης και με νέες οικονομικές δυνατότητες.

Επιπλέον, η πολιτιστική πολιτική σε συνδυασμό με την ανάγκη για κατανάλωση του τοπίου ορίζουν ένα νέο πλαίσιο αστικών αναπλάσεων και στρατηγικών για την ανάπτυξη της πόλης. Τα δίπολα «βιομηχανοποίηση - υπηρεσίες» και «παραγωγή - κατανάλωση» βρίσκονται στο επίκεντρο των συζητήσεων για την πολιτιστική οικονομία, η οποία νοείται είτε ως ο «εκπολιτισμός» της παραγωγής, είτε ως η «οικονομοποίηση» του πολιτισμού (culturalisation of production or economisation of culture) (Lash & Urry 1993· Scott, 2000· Amin & Thrift 2004).

Η καπιταλιστική προσέγγιση της γης, σύμφωνα με πολλούς οικονομικούς επιστήμονες, μεταχειρίζεται τη δυνατότητα του τοπίου να κρύβει και να εξομαλύνει οπτικά την αστική εκμετάλλευση, «φυσιολογώντας» (naturalize) το κοινωνικά διαμορφωμένο και παραγμένο αστικό τοπίο (Cosgrove, 2003). Μεταξύ άλλων, στο σύγχρονο κοινωνικο-οικονομικό γίγνεσθαι, το τοπίο μετατρέπεται στην κατάλληλη πολιτιστική αποσκευή (the right cultural baggage) (Bourassa, 1991), όπου η σχέση του κεφαλαίου με τις δραστηριότητες των χρηστών κατευθύνει τις αλλαγές στις χρήσεις γης και διαμορφώνει διαμέσου των επενδύσεων το φυσικό περιβάλλον (Solesbury, 1974).

Προϊόν της ανάδειξης των πολιτιστικών βιομηχανιών και της συσχέτισης του πολιτιστικού προγραμματισμού (cultural planning) με την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής (cultural policy), είναι η εκβιομηχάνιση του πολιτισμού και η καθιέρωση ενός νέου αστικού μορφώματος – της δημιουργικής πόλης (Frith, 1993). Η δημιουργική πόλη απαρτίζεται από πολιτιστικές συνοικίες (βλ. Εικόνα 3), φιλοξενεί παροδικά πολιτιστικά projects (flagship festivals) (Landry, 2000) και οργανώνεται σύμφωνα με clusters πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Bell & Jayne, 2004). Είναι η πόλη, όπου οι τέχνες και ο πολιτισμός

λαμβάνουν επιχειρηματική διάσταση, όπου η καινοτομία και η δημιουργία, η επανάχρηση παλιών κτιρίων, η ανακαίνιση εγκαταλελειμμένων περιοχών και η τόνωση της πολιτιστικής ποικιλίας στοχεύουν κυρίως στο marketing του αστικού χώρου (Mومmaas, 2004). Για την κοινωνιολόγο Zukin, στην δημιουργική πόλη λαμβάνει χώρα η «λειτουργικοποίηση» του πολιτισμού (the “functionalization” of culture) (Zukin, 1991), καθώς η πόλη βιώνεται πολιτιστικά, δηλαδή λειτουργεί με σκοπό να εκπαιθεί και να ανασύρει τον πολιτισμό της, καθορίζοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο την ταυτότητα ενός πολίτη - πολιτιστικού καταναλωτή (Miller & Yudice, 2002· Stevenson, 2003).

Εικόνα 3. Το MusemQuartier στη Βιέννη αποτελεί παράδειγμα πολιτιστικής συνοικίας

Πηγή: <https://viennialife.wordpress.com/tag/walking-in-vienna/>

Στη δημιουργική πόλη αναδύονται ολοένα και περισσότερα πολιτιστικά τοπία με τη μορφή clusters, ή αλλιώς «καθορισμένων επίκεντρων της νέας οικονομίας» [signifying precincts of the new economy (Hutton, 2004)]. Αυτά επανα-συντάσσουν το αστικό περιβάλλον με νέους οικονομικούς και πολιτιστικούς όρους, προωθώντας τις μεγάλες αστικές αναπλάσεις και στοχεύοντας στη δημιουργία ενός συμβολικού αστικού τοπίου που αποπνέει αίγλη και δύναμη (Gospodini, 2002).

Πρώιμο παράδειγμα του πολιτιστικού clustering είναι τα Grand Projets του προέδρου Mitterand στο Παρίσι (βλ. εικόνα 4), όπου η πόλη επιδέχθηκε ολοκληρωμένες στρατηγικές με στόχο τη δημιουργία πλήθους χώρων εν σειρά, ακόμη και ολόκληρων αστικών περιοχών

για πολιτιστική παραγωγή και δημιουργικότητα (Mommias, 2004). Από τη δεκαετία του '80 μέχρι σήμερα έχουν σχεδιαστεί αναρίθμητα πολιτιστικά clusters σε όλες σχεδόν τις σύγχρονες μητροπόλεις.

Εικόνα 4. Τρισδιάστατη απεικόνιση των πολιτιστικών κτηρίων στο πλαίσιο του “Grand Paris I landscapes”

Πηγή: <http://uk.architect.com/firms/project/5823263/grand-paris/5831668>

Πέρα από τα πολιτιστικά clusters, οι «πολιτιστικά καθορισμένες αναπλάσεις» (culture-led regenerations) καθορίζουν επίσης τη μετατροπή ενός αστικού χώρου (κατοικίας, εμπορίου, ή ανοιχτού χώρου), ο οποίος παρουσιάζει συμπτώματα περιβαλλοντικής, κοινωνικής ή οικονομικής παρακμής, σε θύλακα πολιτισμού (Evans & Shaw, 2004)⁵. Από το 1980 μέχρι σήμερα, έχουν αναλυθεί πολλές διαφορετικές εκδοχές του όρου “culture-led regeneration”. Μια εκ των οποίων είναι και ο εξευγενισμός που πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στα Βικτωριανά προάστια του Λονδίνου στις αρχές της δεκαετίας του '90 (Miles, 1997· 2000· 2004).

5 Οι Evans και Shaw, ορίζουν την έννοια της πολιτιστικής ανάπτυξης στο άρθρο τους “The contribution of culture to regeneration in the UK: A review of evidence” (μετάφραση: «η συμβολή του πολιτισμού στην ανάπλαση των Ηνωμένων Βασιλείων: μια ανασκόπηση στα στοιχεία») και με βασική πηγή αναφοράς τα πορίσματα του Local Government Association: “A change of scene. The challenge of tourism in regeneration” (μετάφραση: «Μια αλλαγή του σκηνικού. Η πρόκληση του τουρισμού στις αναπλάσεις»).

Ως εξευγενισμός, στον ελληνικό χώρο, μπορεί να θεωρηθεί η ανάπλαση πρώην υποβαθμισμένων βιομηχανικών ή εμπορικών περιοχών, όπως το Γκάζι, ο Κεραμεικός και τα Πετράλωνα στην Αθήνα και αντίστοιχα η περιοχή που εσωκλείεται μεταξύ των οδών Συγγρού / Βαλαωρίτου και τα Λαδάδικα στη Θεσσαλονίκη.

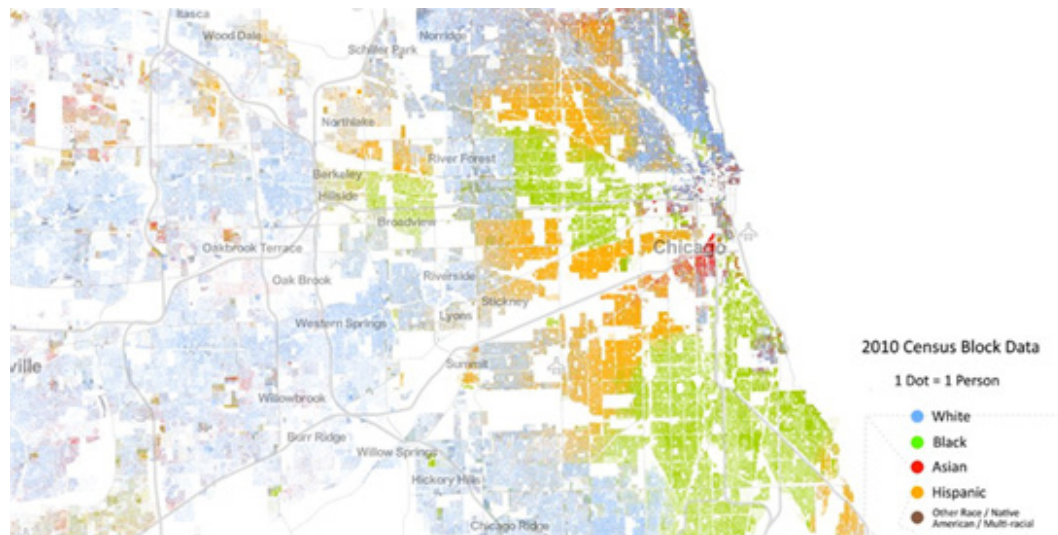
Αρκετά χρόνια μετά την πρώτη απόπειρα εξευγενισμού στα προάστια του Λονδίνου έχουν καθοριστεί οι μέθοδοι αξιολόγησης των αστικών πολιτιστικών αναπλάσεων και των στρατηγικών εξευγενισμού. Οι επιπτώσεις δύνανται να υπολογιστούν από μια σειρά ενδεικτικών test μετρήσεων, τα οποία λαμβάνουν υπόψιν το περιβάλλον [Quality of Life (ODPM's local quality of life indicators), Design Quality Indicators (DQI - CABE/CIC), Re-use of brownfield land], την οικονομία (δείκτες εργασίας/ανεργίας, εισοδήματα και πλούτος μιας περιοχής, συνεισφορά κοινωνικών ομάδων, τοποθεσία εργοδοτών, διευθέτηση σχέσεων ιδιωτικού-δημόσιου τομέα), την κοινωνία (δείκτες συμμετοχής, αντίληψης, δικτύων, αυτοβοήθειας, εγκληματικότητας, υγείας), τον πολιτισμό και την πολιτιστική διακυβέρνηση [κώδικες συμπεριφοράς, αίσθηση ταυτότητας, διατήρηση κληρονομιάς (Jackson, 2000)]. Επίσης, απαραίτητη προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα των περιοχών που εξευγενίζονται είναι η υποβολή εκθέσεων προόδου (reports) σε τακτά χρονικά διαστήματα για την αξιολόγηση των επιπτώσεων τους (Gratton & Taylor, 1995-Prentice & Anderson, 2003) (βλ. Σχήμα 1) .

Βέβαια, παρ' όλα αυτά, ο εξευγενισμός ως εργαλείο επέμβασης, είχε αρκετά αρνητικές επιπτώσεις τόσο στο αστικό περιβάλλον, όσο και στον κοινωνικό περίγυρο. Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο John McCarthy, ο οποίος εξετάζει την περίπτωση του Detroit στις ΗΠΑ, ο εξευγενισμός απέτυχε, καθώς απογύμνωσε την πόλη από πολλές εσωτερικές πολιτιστικά καθορισμένες δυναμικές. Πιο συγκεκριμένα, ο εξευγενισμός έλαβε υπόψιν ότι η δομή της πόλης δεν καθορίζεται από τις ανάγκες και την παραγωγή, αλλά από τις υπηρεσίες και την αναψυχή, όπου οι κεντρικοί χώροι γίνονται περιοχές καθαρής κατανάλωσης δίχως τη δυναμική της πολιτιστικής συμμετοχής. Επίσης, το εύρος των αρχιτεκτονικών μορφών περιορίζεται, καθώς η αισθητική υπακούει στο μοντέλο του εξευγενισμού, ενώ σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται η έννοια του πολιτισμού για να σηματοδοτήσει το περιεχόμενο αναπλάσεων που δεν είναι τίποτα άλλο από τη διασκέδαση και το εμπόριο (leisure-retail led regeneration) (McCarthy, 2002).

Όσον αφορά τις επιπτώσεις των «από τα πάνω προς τα κάτω» πολιτιστικών αναπλάσεων και συγκεκριμένα των πολιτιστικών υποδομών που σχεδιάζονται για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ο Hough υποστηρίζει πως στο βωμό της πολιτιστικής ανάδειξης, αλλά και της επανάκτησης μιας ξεχασμένης αίγλης του αστικού τοπίου, αποκαλύπτονται παράλληλες διαδικασίες «κοινωνικού καθαρισμού» (social cleansing). Συγκεκριμένα, κι ενώ όλα τα βλέμματα εστιάζουν στα εντυπωσιακά Ολυμπιακά έργα, στο παρασκήνιο

πόλεις πρέπει να δίνουν χώρο στην κοινωνική δημιουργικότητα και την αισθητική των κατοίκων τους (insiders).

Σχήμα 2: Χάρτης καταγραφής των “Ethnoscapes” στο Chicago

Πηγή: http://www.huffingtonpost.com/2013/08/27/map-segregation-america-race_n_3824693.html

3. ΤΑ ΑΣΤΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΩΣ ΜΠΑΤΑΡΙΕΣ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η επένδυση στη φήμη, ο προγραμματισμός του εξευγενισμού των αστικών υπαίθριων χώρων, αλλά και των πολιτιστικών υποδομών, δεν επαρκούν για την οικονομική ανάπτυξη των πόλεων. Αντίθετα, απαιτείται η αίσθηση εμπιστοσύνης, η ύπαρξη αλληλεγγύης μεταξύ των ομάδων και των δικτύων, η συλλογική δράση, η συνεργασία και η πολιτική συμμετοχή, ώστε όλοι οι οικονομικοί αυτουργοί να λειτουργούν με γνώμονα τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξη.

Οι αστικές πολιτιστικές αναπλάσεις οφείλουν να ενσωματώνουν κοινωνικές παραμέτρους και να συμβάλλουν στη δημοκρατικότερη πρόσληψη και χρήση του δημόσιου χώρου. Άλλωστε, δημόσιος χώρος ως κοινωνικό σύμβολο, έχει τη δύναμη να τροφοδοτεί τη συλλογική μνήμη και να δημιουργεί συλλογικές ταυτότητες, επανα-εισάγοντας το πολιτιστικό απόθεμα στην καθημερινή ζωή των κατοίκων (Hayden, 1997). Μια έννοια κλειδί για την κατανόηση της κοινωνικής συνοχής και της πολιτιστικής επιβίωσης μέσα στην αστική ετερογένεια είναι το κοινωνικό κεφάλαιο, το οποίο καθίσταται βιώσιμος

αστικός πόρος με εμφανή αποτελέσματα στην ευρύτερη οικονομική και κοινωνική κλίμακα. Πρόκειται για μια διαδικασία «από τα κάτω προς τα πάνω» και αφορά τους πολίτες, τα κοινωνικά δίκτυα και τις ενώσεις τους που κρατούν τις κοινωνίες δεμένες.

Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός αστικών αναπλάσεων, δίνοντας τη δυνατότητα σε κοινωνικούς φορείς να μετέχουν στο σχεδιασμό της ανάπλασης, χωρίς να γίνονται παθητικοί δέκτες μιας απόφασης που τους επιβλήθηκε από τα πάνω. Αυτές οι διαδικασίες (από τα κάτω προς τα επάνω): ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, βελτιώνουν την τοπική εικόνα, περιορίζουν τις παρεμβατικές συμπεριφορές, προωθούν το ενδιαφέρον στο τοπικό περιβάλλον, ενθαρρύνουν την αυτοπεποίθηση των κατοίκων, παρέχουν τη δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου συμφέροντος, ανακαλύπτουν νέες ταυτότητες του τόπου και νέα οράματα των κατοίκων για το μέλλον, ενισχύουν την οργανωτική ικανότητα των κατοίκων και υποστηρίζουν την ανεξαρτησία τους (Landry, 2000).

3.1. Κοινωνικά προσδιορισμένες αναπλάσεις (social-led regeneration) και οικειοποίηση του αστικού χώρου

Αρχικά, η κοινωνία πολιτών δύναται να συνεργαστεί με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς στη διαχείριση και τον προγραμματισμό του τοπίου, διεκδικώντας μερίδιο στις πολιτιστικές και κοινωνικές αλλαγές. Στις ΗΠΑ, ένα παράδειγμα άρτιου προγραμματισμού που επέφερε αλλαγές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο είναι το Central Park στη Νέα Υόρκη, το οποίο άλλαξε την αγορά γης σε ολόκληρο το Manhattan. Το Central Park, δημιουργήθηκε χάρη στη δωρεά γης από τους κατοίκους, οι οποίοι θέλησαν να συμβάλλουν σε ένα ποιοτικότερο αστικό περιβάλλον.

Η λογική αυτή στη συνέχεια καθόρισε τη δημιουργία κι άλλων πάρκων, όπως το White Park στο Concord, τα πάρκα στο Cleveland, στο Hartford και στο Duluth, το Forest Park στο Springfield της Massachusetts, το Tower Grove Park και το Shaw's Garden στο St. Louis (Robinson, 1899· Sargent 1890). Σήμερα, ο συμμετοχικός σχεδιασμός βρίσκεται πίσω από την επιτυχία και την βιωσιμότητα του High Line στη Νέα Υόρκη και οφείλεται κυρίως στην ομάδα που έχει αναλάβει τη διαχείρισή του: «Friends of High Line» (David & Hammond, 2011· Kovaleski, 2009).

Στην Ευρώπη, αντίστοιχο παράδειγμα συμμετοχικού σχεδιασμού είναι το Tempelhofer-Freiheit (βλ. Σχήμα 3), στο Βερολίνο, όπου η έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης οδήγησε στη συνέργεια ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, καθιστώντας την ολοκλήρωσή του μια υβριδική κατάσταση «top-down» και «bottom-up» διαδικασιών. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του Tempelhofer-Freiheit εξηγεί πως η παγκοσμιοποίηση

και η νεοφιλελεύθερη αστική ανάπτυξη, όπως επίσης τα νέα επιχειρηματικά μοντέλα καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονται τα πάρκα σήμερα (Hagen, 2001).

Σχήμα 3. Το πάρκο Tempelhofer-Freiheit στο Βερολίνο

Πηγή: <http://www.megama.net/>

3.2. Πρωτοβουλίες γειτονιάς και στρατηγική αστικοποίηση (tactical urbanism).

Για τους Whilst Fairhead και Leach, οι πρωτοβουλίες γειτονιάς είναι μορφές συμμετοχικού σχεδιασμού, οι οποίες αναγνωρίζουν τη σημασία των σχέσεων εξουσίας στη δημιουργία των τοπίων (Hinchliffe, 2003) και εκφράζουν τη δυναμική του συνδυασμού της γνώσης και της πράξης, συμβάλλοντας σε πιο βιώσιμες αστικές αναπλάσεις. Η συμμετοχή και η

προσβασιμότητα είναι δύο βασικές έννοιες που πλαισιώνουν τις πρωτοβουλίες «από τα κάτω προς τα πάνω» (Bianchini, 1999), κατοχυρώνοντας διαδικασίες διαβούλευσης με τους κατοίκους και ενθαρρύνοντας την αποδοχή και οικειοποίηση μιας καινούργιας πολιτιστικής υλοδομής, ενός γεγονότος ή ενός προγράμματος. Άλλωστε, όλα τα παραπάνω ενδυναμώνουν τη δημιουργικότητα των πολιτών και θωρακίζουν τη συλλογική πολιτιστική τους ταυτότητα (Garcia, 2004).

Το κίνημα των Αγανακτισμένων: Το κίνημα των αγανακτισμένων μπορεί να θεωρηθεί μια πρώιμη μορφή επανα-οικειοποίησης του δημόσιου χώρου μέσω διαμαρτυρίας, το οποίο ξέσπασε το 2010 στις αμερικανικές μητροπόλεις και στη συνέχεια εξαπλώθηκε στην Ευρώπη. Με το κίνημα των αγανακτισμένων επανήλθε στο προσκήνιο η χρήση του υπαίθριου χώρου ως πεδίο πολιτικής ώσμωσης και εκδήλωσης δυσaráσκειας για τις πολιτικές αποφάσεις και την οικονομική κρίση. Ωστόσο, πολλοί ήταν οι λόγοι παρακμής του κινήματος, ανάμεσά τους το πρόβλημα της συντήρησης του δημόσιου χώρου και της αποκατάστασης των φθορών και των βανδαλισμών που προκαλέστηκαν, οδηγώντας συχνά τις τοπικές αρχές σε πολιτικές εκκένωσης των πλατειών και στην εφαρμογή αυστηρότερων κανονισμών για τη χρήση του δημόσιου υπαίθριου χώρου (Depilis, 2012).

Στρατηγική αστικοποίηση (tactical urbanism): Το ξέσπασμα των αγανακτισμένων κατέστησε ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη επαναπροσδιορισμού των κοινωνικών παραμέτρων στον προγραμματισμό των αστικών υπαίθριων χώρων. Η τακτική ή στρατηγική αστικοποίηση αναδύεται μέσα από την ανάγκη για συμμετοχή και ενσωμάτωση της δυναμικής της γνώσης στην πρακτική εφαρμογή (Ingold & Kurtilla, 2000) και προκύπτει από την αλληλεπικάλυψη τριών σύγχρονων τάσεων: της οικονομικής ύφεσης, των δημογραφικών μεταβολών και της χρήσης του Internet ως εργαλείο για την οικοδόμηση της κοινωνίας πολιτών. Εν τέλει, ο πειραματισμός και οι επεμβάσεις μικρής κλίμακας, όπως τα πάρκα τσέπης (parklets), το τοπίο του δρόμου (streetscape) και η αστική αγροκαλλιέργεια αποτελούν εφαρμοσμένα παραδείγματα στρατηγικής αστικοποίησης που ενδυναμώνουν την παραγωγική πτυχή του αστικού τοπίου.

Όσον αφορά τα πάρκα τσέπης, για πολλούς αποτελούν την τελευταία τάση στο σχεδιασμό του αστικού υπαίθριου χώρου [“the latest trend in urban place-making”, (King, 2012)]. Τα περισσότερα από αυτά δεν συμβάλλουν στο ριζικό μετασχηματισμό μιας γειτονιάς, αντίθετα βελτιώνουν τη συνολική της εικόνα⁷ (βλ. Εικόνα 5). Συνήθως πρόκειται για πρωτοβουλίες ιδιωτών, κατοίκων της πόλης, οι οποίοι αναλαμβάνουν να πληρώσουν

⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα πάρκου γειτονιάς στην Αθήνα, με τη μορφή αυτό-διαχειριζόμενου χώρου αποτελεί το πάρκο Ναυαρίνου στο οικοδομικό τετράγωνο μεταξύ των οδών Χαριλάου Τρικούπη, Ναυαρίνου, Ζωοδόχου Πηγής και Διδότου στα Εξάρχεια. Το ΤΕΕ αποφάσισε να οικοδομήσει τον χώρο μετά την λήξη της μίσθωσης του ως πάρκινγκ, γεγονός που ώθησε τους κατοίκους να το καταλάβουν και να το μετατρέψουν σε έναν ζωντανό συλλογικό αστικό υπαίθριο χώρο. Πηγή: <http://parkingparko.blogspot.co.uk/>

το κόστος δημιουργίας και συντήρησης ενός μικρού πάρκου⁸. Ο χαρακτήρας τους είναι παροδικός και υλοποιούνται συνήθως χωρίς κάποιο κόστος εκμίσθωσης από τις δημοτικές αρχές, γεγονός που τα καθιστά επιτυχημένα παραδείγματα συνεργασίας μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα στη μικρή κλίμακα (King, 2012) (βλ. Εικόνα 6).

Εικόνα 5. Κάτοικοι εν δράσει για τη διαμόρφωση του πάρκου Ναυαρίνου στα Εξάρχεια

(Πηγή: <http://parkingparko.espinblogs.net/gallery/parking-parko/>)

Παράλληλα, άλλες κοινωνικές δράσεις που αναδύονται στο αστικό τοπίο είναι το Park(ing) Day και οι παραγωγικοί κήποι ταρατσών που προωθούν τον πολλαπλασιασμό τέτοιων χώρων, ώστε να αποτελέσουν σταδιακά μια καινούργια τυπολογία στο αστικό τοπίο, ικανή να φιλοξενήσει διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες. Επίσης, μια ακόμη εκδοχή της στρατηγικής αστικοποίησης είναι «ο κοινωνικός δρόμος» ή «οικογενειακός δρόμος» (family street) (Whiston, 1984) που στην Αμερική απαντάται ως «Streetscape»⁹ και στην Ολλανδία ως «woonerf».

⁸ Ενδεικτικά, το κόστος αδειοδότησης ανέρχεται στα 1.000-1.600 USD, και η ετήσια συνεισφορά των κατοίκων για τη συντήρηση στα 221 USD. (King, 2012)

⁹ Συνδέεται με τις αντίστοιχες δράσεις όπως το “Depaving San Francisco”, μια πρωτοβουλία των κατοίκων να αποκαταστήσουν το πράσινο στοιχείο, αφαιρώντας την άσφαλτο και δημιουργώντας γραμμικά κηπάρια με σκοπό την αποφυγή πλημμυρών (Viani, 2010)

Εικόνα 6. Parklet στο San Francisco

(Πηγή: <http://inhabitat.com/tag/parklet/>)

Η έννοια θεωρείται ότι θεμελιώθηκε από τη Jane Jacobs, η οποία υποστηρίζει πως ένας κακός σχεδιασμός μπορεί να προκαλέσει το «μούδιασμα» του κοινωνικού αισθήματος, σε αντίθεση με έναν καλό σχεδιασμό, ο οποίος μπορεί να επιδρά θετικά στους ανθρώπους (“The Death and Life of Great American Cities”, 1961). Τελικά, στο συγγραφικό της έργο προτείνει το σχεδιασμό ενός ιδανικού δρόμου, δίνοντας βαρύτητα στην ασφάλεια μέσω της οποίας δημιουργείται και διατηρείται το αίσθημα της κοινότητας (LeGates & Stout, 2011).

Τέλος, η εκδοχή της αστικής αγροκαλλιέργειας προτείνει την επαναφορά κοινόχρηστων καλλιεργήσιμων εκτάσεων μέσα στην πόλη κατ’ αντιστοιχία με τις Μεσαιωνικές πόλεις, όπου τμήματα εντός των τειχών μετατρέπονταν σε οπωρώνες και κήπους κουζίνας. Σήμερα, υπαίθριοι χώροι κατά μήκος των γραμμών του τρένου, των ρεμάτων και της περιφέρειας των πόλεων μετατρέπονται σε κήπους για καλλιέργεια, οι οποίοι πολλές φορές προσφέρονται στους κατοίκους με κοινωνικά κριτήρια. Τελικά, η αστική αγροκαλλιέργεια παρέχει έναν κοινό τόπο για όλες τις ηλικίες, τις φυλές και τις εθνικότητες και μετατρέπει το σκάψιμο και την προετοιμασία του εδάφους σε παράγοντα ενδυνάμωσης της σχέσης τους με τη γη (Whiston, 1984). Ένα από τα σύγχρονα

παράδειγματα επιτυχημένης αστικής αγροκαλλιέργειας είναι το Lafayette Greens στο Detroit (Mcintyre, 2013) (βλ. Εικόνα 7).

Εικόνα 7. Lafayette Greens στο Detroit

Πηγή: <https://gr.pinterest.com/pin/410249847282601990/>

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΙΘΡΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αρχικά, η πολιτιστική και κοινωνική ενεργοποίηση των αστικών υπαίθριων χώρων απαιτεί τον επανακαθορισμό των πολιτικών που εφαρμόζονται στο αστικό τοπίο. Ο προγραμματισμός (planning) του αστικού τοπίου μετατρέπεται σε εργαλείο αστικών στρατηγικών πολιτικών (urban strategic policies) και η οικονομία σε βασικό ρυθμιστή αστικών παραμέτρων.

Η μεθοδολογία πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών τοπίων βασίζεται στην κριτική ανασκόπηση εφαρμοσμένων πολιτικών και καθιστά απαραίτητη την ανάγνωση του αστικού τοπίου ως προϊόν αστικών πολιτιστικών διαδικασιών (Anderson, Domosh & Thrift, 2003). Η επαναδιαπραγμάτευση των όρων «πολιτιστικός» (rethinking the cultural) και «κοινωνικός» (rethinking the social), βελτιώνει τις διαδικασίες

των αστικών αναπλάσεων, επιτρέποντας τη συμμετοχή στη διαδικασία ανάπλασης ενός «πολιτιστικού πρωταθλητή», δηλαδή ενός ατόμου ή μιας ομάδας σε ρόλο «κοινωνικού επιχειρηματία» ή ακτιβιστή (Catterall, 1998).

Επίσης, μέσα από το “rethinking the cultural” ο πολιτισμός ενσωματώνεται στο αρχικό στάδιο του στρατηγικού σχεδιασμού κι όχι στο τελικό στάδιο της προσφοράς για κατανάλωση, ενώ παράλληλα ενθαρρύνεται η διεπιστημονική προσέγγιση, προβλέπεται η διαμορφωτική αξιολόγηση, καθίσταται εφικτή η ουσιαστική διαβούλευση (Catterall, 1998) και προσφέρεται η δυνατότητα στην ίδια την κοινωνία να αναπτύσσεται από μόνη της και να εκφράζεται (Vickery, 2007). Αντίστοιχα, ο όρος “rethinking the social” επαναφέρει το πρόβλημα της κοινωνικής πόλωσης και ανισότητας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, προτείνοντας αστικές παρεμβάσεις, οι οποίες προκύπτουν από την συλλογική ταυτότητα των κατοίκων (Solesbury, 1974).

Πιο συγκεκριμένα, η διαβούλευση αφορά σε δημοκρατικότερες διαδικασίες λήψης αποφάσεων, και η αξιολόγηση ανιχνεύει τους κανόνες που οργανώνουν το αστικό τοπίο και επηρεάζουν τις εμπειρίες που αποκομίζει ο χρήστης από αυτό (Clemmensen, Daugaard & Nielsen, 2010). Τελικά, χάρη και στα δύο, οι αστικές επεμβάσεις γίνονται κοινωνικά και πολιτιστικά αποδεκτές και επιδρούν αποτελεσματικότερα στις διαπροσωπικές σχέσεις, την κοινωνική συνοχή και τη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας.

4.1. Αστικά πολιτιστικά τοπία: Αρχές και εργαλεία προγραμματισμού.

Το πρώτο και σημαντικότερο από τα εργαλεία προγραμματισμού είναι τα χρονικά σενάρια (time-based scenarios) (Solesbury, 1974). Η αστική στρατηγική πολιτική λαμβάνει υπόψιν τον παράγοντα χρόνο (capital investment and time specification), ενσωματώνοντας στον προγραμματισμό ημερομηνίες κλειδιά (key dates), οι οποίες αφορούν σε χρονικές στιγμές κατά τις οποίες προκύπτουν νέα ζητήματα προς διευθέτηση. Τα στρατηγικά σχέδια αναλύονται σύμφωνα με ένα χρονικό διάγραμμα (key diagram) ως προς short-term dates (0-5 χρόνια), medium-term dates (5-15 χρόνια), long-term dates (15-25 χρόνια).

Στόχοι του προγραμματισμού πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης: Οι βασικότεροι στόχοι είναι η οικειοποίηση του αστικού τοπίου από τους κατοίκους, η ενθάρρυνση της αυτό-οργάνωσης, η συμβίωση και η συγκατοίκηση, υπό την έννοια ότι ένας αστικός χώρος οφείλει να στεγάζει μια ευρεία γκάμα πολιτισμών, δραστηριοτήτων και ενδιαφερόντων. Επίσης, κάθε καινούργια επέμβαση πρέπει να ενσωματώνει «ζώνες διαπραγματεύσεως», οι οποίες παραλαμβάνουν το διαφορετικό (zones of negotiation) και συνενωτικούς χώρους (glue spaces), οι οποίοι ενισχύουν την συνδεσιμότητα μεταξύ διαφορετικών χωρικών ποιοτήτων. Τέλος, σημαντικός στόχος είναι και ο περιορισμός των

ορίων στο αστικό περιβάλλον, καθώς διευκολύνει τις μετακινήσεις και τον αστικό τρόπο ζωής (Clemmensen, Daugaard & Nielsen, 2010).

Αντίστοιχα, από τις κυριότερες αρχές του προγραμματισμού αστικών υπαίθριων χώρων είναι η αντικατάσταση περιοχών ζωνοποίησης από αναδυόμενα στοιχεία όπως οι «πορώδεις χρήσεις και δραστηριότητες» (porosity of uses and activities) και η αντικατάσταση των αρχών της εγγύτητας από την αρχή της «σωστής απόστασης», η οποία εκφράζει την απόσταση που είναι διατεθειμένοι οι κάτοικοι να διανύσουν για να επισκεφτούν ένα χώρο δραστηριοτήτων. Τέλος, ο προγραμματισμός του τοπίου οφείλει να προσβλέπει στον εξευγενισμό των υποδομών και στο συσχετισμό τους με τη φύση, ώστε να ξεπεραστούν τα κατάλοιπα του μοντερνισμού που αφενός μετέτρεψαν τα πάρκα και τους ανοιχτούς δημόσιους χώρους σε «νεκρά συμβάντα» (dead events) και αφετέρου τη φύση σε πόλο έλξης τουριστών στο πλαίσιο μιας «οικονομίας των εμπειριών» (experience economy) (Clemmensen, Daugaard & Nielsen, 2010).

Πιο συγκεκριμένα, ο προγραμματισμός του τοπίου πρέπει να δίνει έμφαση στις εξής παραμέτρους (Clemmensen, Daugaard & Nielsen, 2010):

- A. Στις γραμμικές διευθετήσεις και την οργάνωση διαφορετικών χωρικών συστημάτων με σκοπό τη δημιουργία πολυλειτουργικών περιβαλλόντων με αφετηρία την οδική αρτηρία
- B. Στο μεταίχιμο που μπορεί να συγκρατήσει και να συνενώσει αντικρουόμενα στοιχεία δημιουργώντας καταστάσεις ισορροπίας
- Γ. Στην ελαχιστοποίηση της αντίληψης του ορίου για τις περιοχές όπου πραγματοποιείται η κίνηση, καθώς «η υποδομή ενός χρήστη μπορεί να μετατραπεί σε εμπόδιο για κάποιον άλλον χρήστη του αστικού τοπίου» (Graham & Marvin, 2001).
- Δ. Στους συμβιωτικούς οργανισμούς, μέσα από την πρόσληψη του σύγχρονου αστικού τοπίου ως ένα «αρχιπέλαγος των θυλάκων» (archipelago of enclaves, Hajer & Reindorp, 2001), το οποίο περιλαμβάνει αμέτρητα ανεξάρτητα αστικά θραύσματα.
- Ε. Στα ποικίλα αξιοθέατα μέσα από το σχεδιασμό loose spaces που αφορούν σε χώρους ανολοκλήρωτους, ανοιχτούς στους χρήστες να τους φανταστούν και να τους δημιουργήσουν από μόνοι τους.

5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ: ΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΤΕΙΧΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σε αυτό το τμήμα, ολοκληρώνεται η θεωρητική διερεύνηση που αφορά στο αστικό τοπίο, τους υπαίθριους χώρους και την μεθοδολογία πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησής τους. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν κατηύθυναν τη μετατροπή των πολιτιστικών τοπίων –που είναι άμεσα συνυφασμένα με τη συλλογική ταυτότητα των κατοίκων - σε πολιτιστικά προϊόντα προς κατανάλωση, ορκίζοντας την αστική διαφήμιση και τη διαχείριση της φήμης ως διαχειριστές του αστικού τοπίου.

Η πολιτική, όμως, εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις εκάστοτε απαιτήσεις: ξεπερνά το γκλάμουρ των ολυμπιακών εγκαταστάσεων και των πολιτιστικών γεγονότων και αποκρίνεται στην κοινωνία πολιτών, η οποία οφείλει να συσπειρωθεί, ώστε να «σωθεί η πόλη» (LeGates & Stout, 2011). Το κοινωνικό κεφάλαιο καθορίζει στη μακροαίωνα πορεία της αστικής ιστορίας τις συλλογικές φιλοδοξίες και τους αγώνες, την καθημερινή ζωή των κατοίκων και τις στιγμές της αφύπνισής τους. Η πόλη εκφράζεται μέσα από την εξέλιξη της ως θεσμός πολιτιστικά και κοινωνικά καθορισμένος, όπου όλα τα παραπάνω συνιστούν στον προγραμματικό της πυρήνα. Στο πλαίσιο αυτό, το αστικό τοπίο μετατρέπεται σε ένα «αρχιπέλαγος» θυλάκων και διαφορετικών πολιτιστικών και κοινωνικών οντοτήτων, οι οποίοι διαμορφώνουν με τον δικό τους, διαφορετικό τρόπο, τους αστικούς υπαίθριους χώρους και ξεδιπλώνουν τις αναρίθμητες εκδοχές του αστικού βίου.

Δυτικό Τείχος Θεσσαλονίκης: Η λογική οργάνωσης και προγραμματισμού των ελεύθερων αστικών χώρων που αναπτύχθηκε παραπάνω ως απόρροια της ανάγκης για κοινωνική έκφραση και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων επιλέγεται να εφαρμοστεί στο Δυτικό Τείχος Θεσσαλονίκης (βλ. Εικόνες 8, 9). Η πρόταση αρχιτεκτονικής τοπίου, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής διατριβής στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Αρχιτεκτονικής Τοπίου, υπό την επίβλεψη του καθηγητή Ιωάννη Τσαλικίδη, αφορά την ανάπλαση της περιοχής με όρους πολιτιστικούς και κοινωνικούς, λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα επίπεδα πολυπλοκότητας που διέπουν την περιοχή μελέτης.

Εικόνες 8, 9. Το Δυτικό τείχος

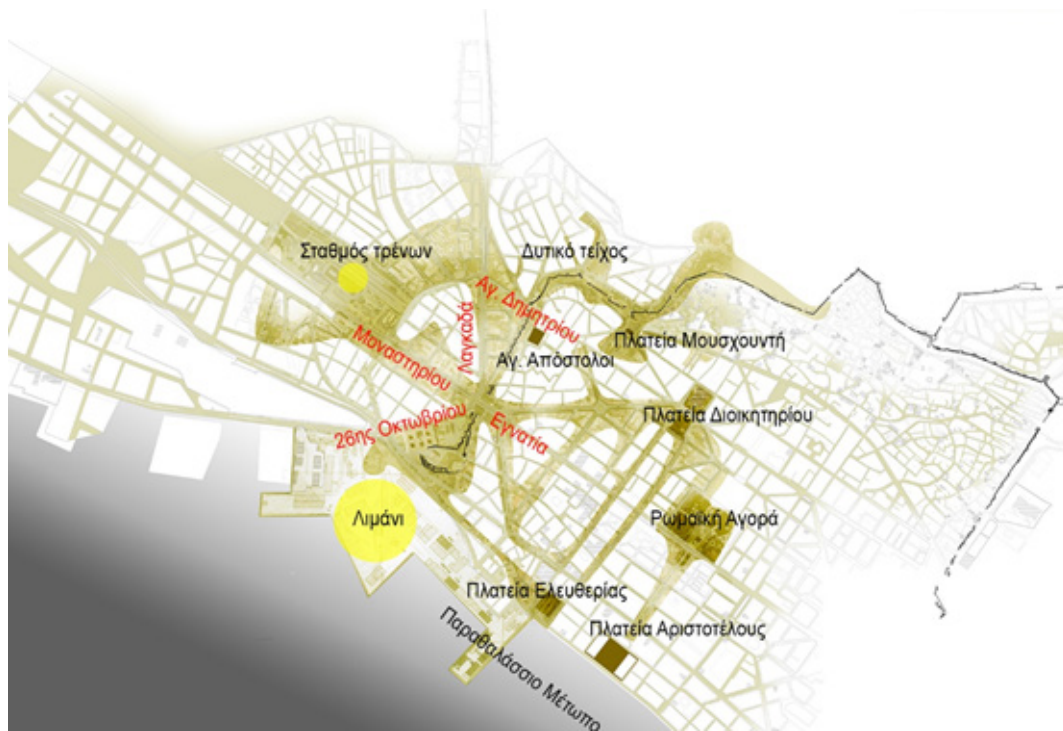

Πηγή: προσωπικό αρχείο

Το Δυτικό τείχος βρίσκεται ανάμεσα σε σημαντικές αστικές υποδομές, όπως ο σταθμός των τρένων και το λιμάνι, ενώ τμήμα του παρακολουθείται από σημαντικές οδικές αρτηρίες, οι οποίες σηματοδοτούν την είσοδο και έξοδο από την πόλη (οδός Λαγκαδά, Μοναστηρίου, 26ης Οκτωβρίου) (βλ. σχήμα 4). Αποτελεί σπουδαίο πολιτιστικό απόθεμα για την πόλη, καθώς τόσο κατά το παρελθόν όσο και στο παρόν εντοπίζονται χώροι κοινωνικής συμβίωσης διαφορετικών πολιτιστικών ομάδων: στο παρόν συνυπάρχουν καταυλισμοί Ρομά, καστρόπληκτα και τυπικές πολυκατοικίες, ενώ κατά το παρελθόν, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, συμβίωναν συνοικίες Ελλήνων, Τούρκων και Εβραίων. (βλ. σχήματα 5 & 6 που απεικονίζουν τα σημαντικότερα πολιτιστικά κτήρια αυτής της περιόδου που μαρτυρούν τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα του ιστορικού περιγύρου). Επίσης, το ήδη σύνθετο μωσαϊκό συμπληρώνεται από έναν συνδυασμό διαφορετικών χρήσεων, όπως μικτή κατοικία, εμπόριο, χώροι γραφείων, διαμορφώνοντας ένα περίπλοκο κοινωνικό και πολιτιστικό χωρικό παλίμψηστο. Τα έργα του μετρό αποκαλύπτουν σημειακά μέσω της βύθισης τα ίχνη παλαιότερων φάσεων, ενώ η στάση που πρόκειται να διαμορφωθεί μπροστά από τη Χρυσή Πύλη, λειτουργεί ως στιγμιότυπο πολιτιστικής ανακάλυψης για τους επισκέπτες και τους κατοίκους (βλ. σχήμα 7). Τέλος, ως θετικά

εκλαμβάνονται τα δίπολα “μέσα-έξω”, “εντός-εκτός των τειχών” και “είσοδος στην πόλη-έξοδος από την πόλη”, τα οποία βρίσκονται σε μια εύθραυστη χωρική ισορροπία. Η πλατεία γύρω από το δικαστικό μέγαρο φιλοξενεί την χωρική εκτόνωση των παραπάνω δίπολων, ενώ ταυτόχρονα κομμάτι του δυτικού τείχους εισχωρεί στο μοντέρνο κτίριο του δικαστηρίου, αποδεικνύοντας μια ανύπαρκτη σχέση μεταξύ κτισμένου και πολιτιστικής κληρονομιάς (βλ. Πίνακας 1-SWOT Analysis).

Σχήμα 4. Το Δυτικό τείχος βρίσκεται μέσα σε ένα σημαντικό δίκτυο αστικών υποδομών και αστικών υπαίθριων χώρων

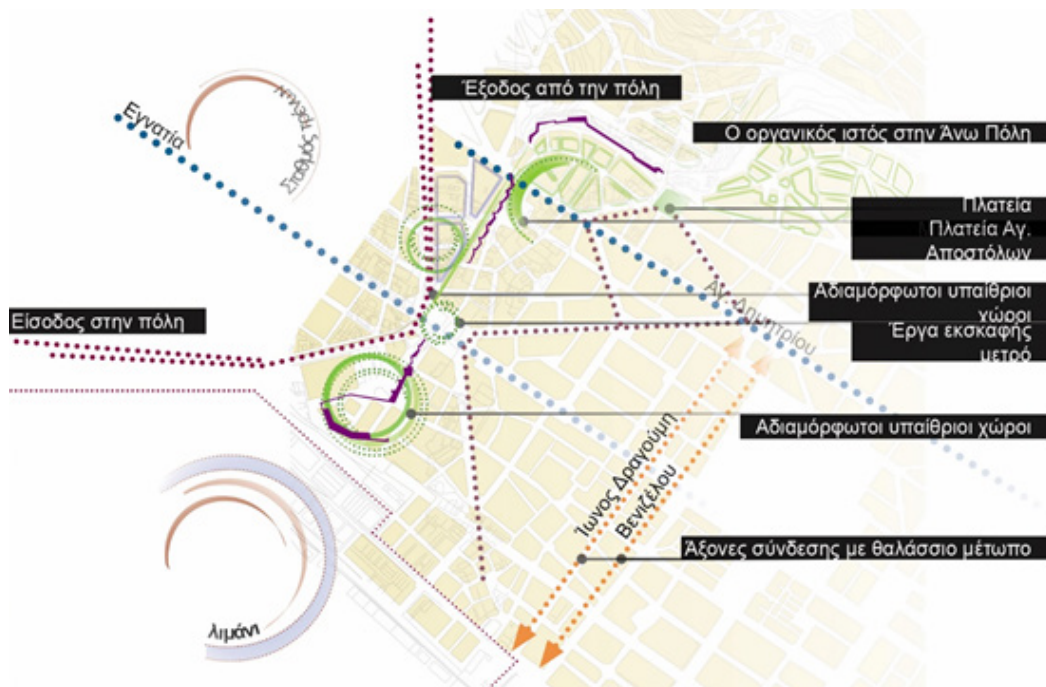
Πηγή: Δημητριάδης, Β. (2008). Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη

Σχήμα 5. Αρχές 19ου αιώνα σημαντικά πολιτιστικά κτήρια

Πηγή: Δημητριάδης, Β. (2008). Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη

Σχήμα 6. Αρχές 20ου αιώνα. Δυτικό τείχος και σημαντικότερα πολιτιστικά κτήρια

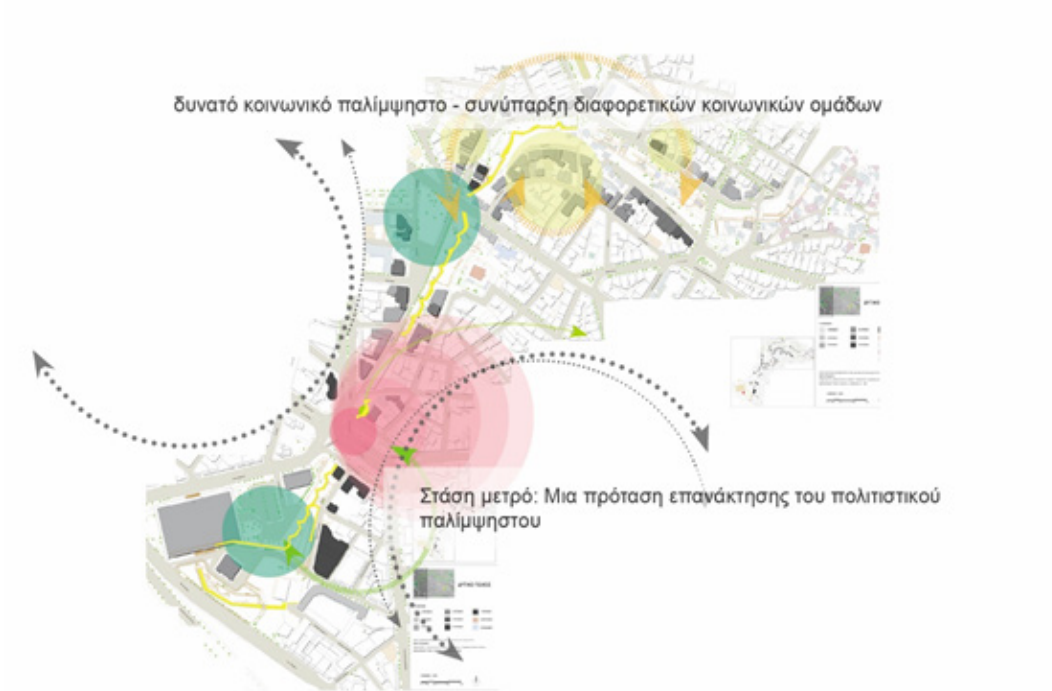

Πηγή: Δημητριάδης, Β. (2008). Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη

Στόχος της πρότασης είναι να ξεδιπλωθεί το νήμα της πολυπολιτισμικής ιστορίας και να αναδυθεί ένα οργανωμένο δίκτυο χώρων πολιτισμού με αφετηρία τη στάση του μετρό στην περιοχή και σε συνδυασμό με γειτονικά κτίρια και χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως η πλατεία Αγ. Αποστόλων, η πλατεία Μουσχουντή και η πλατεία Διοικητηρίου.

Αρχικά, η πρόταση περιλαμβάνει την μετατροπή των αδιαμόρφωτων αστικών υπαίθριων χώρων μεταξύ της οδού Λαγκαδά και του τμήματος του Δυτικού τείχους, σε ζωτικούς κοινωνικούς χώρους. Για το λόγο αυτό εφαρμόζεται η λογική των “glue spaces” που αναπτύχθηκε παραπάνω, δηλαδή χώρων συγκολλητικών ή χώρων σύνδεσης, οι οποίοι παραλαμβάνουν διάφορες χρήσεις, μπορούν να αλλάζουν εποχιακά και σχεδιάζονται μονάχα εν μέρει, ώστε να επιτρέπουν επιπλέον σχεδιαστικές παρεμβάσεις από τους κατοίκους της περιοχής (βλ. σχήμα 7).

Σχήμα 7. Γραφική αναπαράσταση των βασικών πολιτιστικών, κοινωνικών παραμέτρων και χωρικών εντάσεων στην περιοχή μελέτης

(Πηγή χάρτη υπόβαθρου: Δήμος Θεσσαλονίκης, Χαρτογραφικό Portal)

Η πρόταση περιλαμβάνει την μετατροπή των υπαίθριων χώρων που παρακολουθούν τμήμα του βορειοδυτικού τείχους σε γραμμικά κηπάκια για αστική αγροκαλλιέργεια, έτσι ώστε να αποκτήσει η περιοχή χαρακτήρα κοινωνικού περιπάτου. Αντίστοιχα, οι αμήχανοι χώροι εντός της πλατείας και μέσα από το φρούριο του Βαρδαρίου, μετατρέπονται σε μια ενιαία πλατεία κοινωνικού φόρουμ, όπου προτείνεται να φιλοξενηθούν πολιτιστικά δρώμενα. Τέλος, οι δύο άξονες σύνδεσης με το θαλάσσιο μέτωπο- η Βενιζέλου και η Δραγούμη- προσεγγίζονται πειραματικά με την εφαρμογή λογικών αντίστοιχων των “streetscapes” (βλ. σχήμα 8).

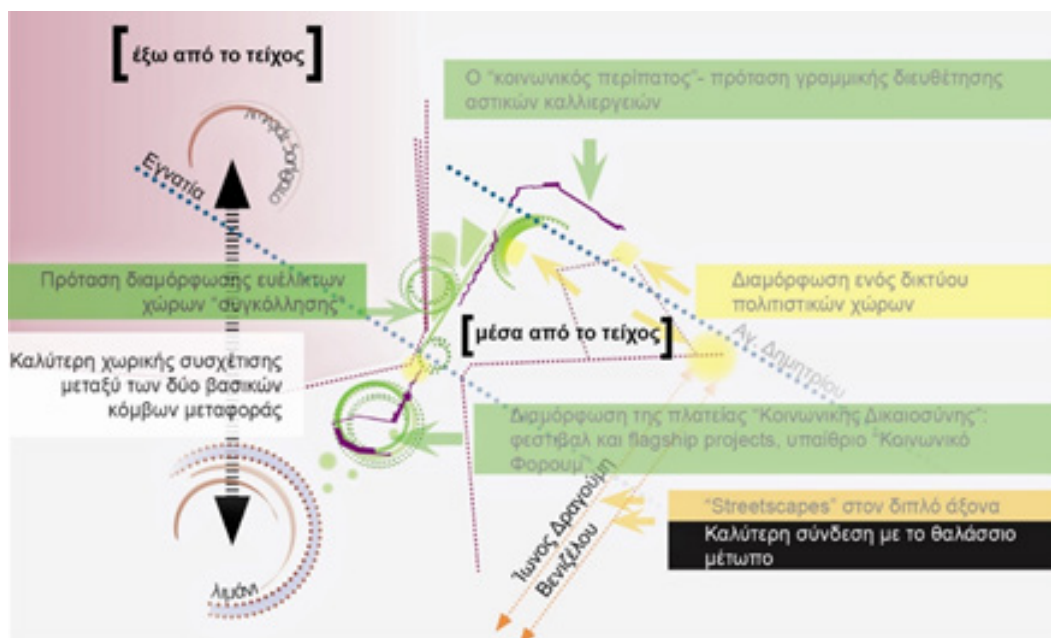
Πίνακας 1. Ανάλυση SWOT

	Δυνάμεις	Αδυναμίες	Ευκαιρίες	Απειλές
SWOT Analysis	- Βρίσκεται ανάμεσα σε σημαντικές αστικές υποδομές (σταθμός τρένων, λιμάνι)	- Το μεγαλύτερο τμήμα του ιστορικού περιγυρού του τείχους παραμένει ασχεδίαστο και κακώς συντηρούμενο	- Τμήμα του τείχους θα ενσωματωθεί σε στάση μετρό	- Βρίσκεται ανάμεσα σε δρόμους ταχείας κυκλοφορίας
	- Αποτελεί σπουδαίο πολιτιστικό απόθεμα για την πόλη	- Οι όψεις των κτηρίων που το περιβάλλον στο μεγαλύτερο τμήμα του παρουσιάζουν μια εικόνα παρακμής	- Χωρικά σηματοδοτεί την είσοδο και έξοδο από την πόλη	- Συνορεύει στα δυτικά με συνοικίες της πόλης που παρουσιάζουν εικόνα παρακμής
	- Συνορεύει με ένα σημαντικό δίκτυο πολιτιστικών κτηρίων και ανοιχτών υπαίθριων χώρων (σημαντικό πολιτιστικό παλίμψηστο)		- Μίξη χρήσεων γης	- Συνορεύει ανατολικά με περιοχή της πόλης και έχει δεχτεί έντονα εξευγενισμό και έχει μετατραπεί σε χώρο νυχτερινής διασκέδασης (δρόμοι Βαλαωρίτου, Συγγρού)
	- Στον περίγυρο συμβίωναν από το παρελθόν διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες (σημαντικό κοινωνικό παλίμψηστο)			

Πηγή: Ϊδία επεξεργασία

Εν τέλει, η πρόταση ανάπλασης επιδιώκει να ενεργοποιήσει το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής μελέτης μέσα από τον σχεδιασμό κοινωνικών αστικών υπαίθριων χώρων, όπου οι κάτοικοι προσκαλούνται να συμμετάσχουν ακολουθώντας κάποιες βασικές προγραμματικές δομές.

Σχήμα 8. Πρόταση αλληλουχίας αστικών πολιτιστικών/κοινωνικών παρεμβάσεων στον ιστορικό περίγυρο του Δυτικού Τείχους

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Οι θύλακες πολιτισμού, κοινωνίας και οικολογίας (βλ. Σχήμα 9) οργανώνονται χωρικά σύμφωνα με ένα «πορώδες» μοντέλο ανάπτυξης όπου οι διαφορετικές πτυχές/διαστάσεις του τοπίου συμπλέκονται και καλύπτουν τις ανάγκες όλων των χρηστών του τοπίου: του μόνιμου κατοίκου, του περαστικού, του εργαζόμενου και του επισκέπτη. Η περιοχή μελέτης αναγνωρίζεται ως ένα αρχιπέλαγος πολιτιστικών και κοινωνικών θραυσμάτων, τα οποία ανασυντάσσονται σύμφωνα με τους όρους των σύγχρονων αστικών κοινωνικών και πολιτιστικών αναπλάσεων που αναπτύχθηκαν παραπάνω. Τέλος, η σχεδιαστική πρόταση λαμβάνει υπόψιν το πολυπολιτισμικό υπόβαθρο της περιοχής μελέτης και επιδιώκει να οργανώσει όλες τις διαφορετικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στους αστικούς υπαίθριους χώρους.

Σχήμα 9. Διάγραμμα που εστιάζει στην πλατεία γύρω από το Δικαστικό Μέγαρο και αναπαριστά την χωρική οργάνωση/συμβίωση των διαφορετικών θύλακων -πολιτισμού, οικολογίας και κοινωνίας

Θύλακας κοινωνίας – κοινοτικοί κήποι, όπου ο κάθε χρήστης μπορεί να φυτέψει φυτά της επιλογής του

Θύλακας οικολογίας – κήποι βροχής, οι οποίοι συμβάλλουν στην καλύτερη διαχείριση των όμβριων υδάτων

Θύλακας πολιτισμού – κήποι ξηρικών ειδών και εποχιακών καλλωπιστικών φυτών, οι οποίοι φιλοξενούν πολιτιστικά δρώμενα, υπαίθριες εκθέσεις, υπαίθριες περιοδικές αγορές, συναυλίες

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006), «Τα αναδυόμενα «διεθνο-τοπικο-ποιημένα αστικά τοπία: Η περίπτωση της Αθήνας 2004», στο Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (επ.) *Τα νέα αστικά τοπία και η Ελληνική πόλη*. Αθήνα: Κριτική, 168-188
- Λουκαΐτου – Σιδέρη, Α. (2006) «Πολιτιστικά και τοπία και πολιτιστικές στρατηγικές: Η αμερικάνικη εμπειρία», στο: Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η. (επ.) *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα: Κριτική, 52-68
- Χατζησάββα, Μ. (2009) *Η έννοια του τόπου στις αρχιτεκτονικές θεωρίες και πρακτικές: σχέσεις φιλοσοφίας και αρχιτεκτονικής στον 20^ο αιώνα*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

Ξενόγλωσση

- Amin, A. και Thrift, N. (επ.) (2004) *The Blackwell Cultural Economy Reader*, Oxford: Blackwell
- Anderson, K. Domosh, M., S. Thrift, N. (επ.) (2003) «A Rough Guide», στο Anderson, K. Domosh, M., S. Thrift, N. (επ.) *Handbook of Cultural Geography*, London Sage Publications
- Ascher, F. (1995) *Metapolis ou l'Avenir des Villes*, Paris: Odible Jacob
- Bell, D. και Jayne, M. (επ.) (2004) *City of Quarters: Urban Villages in the Contemporary City*, Ashgate, Aldershot
- Bianchini, F. (1999) «Cultural Planning», στο Greed, C. (επ.) *Social Town Planning*, London: Routledge
- Bourassa, S.C. (1991) *The aesthetics of Landscape*, London and New York: Belhaven Press
- Boyle, M. και Rogerson, R. J. (2001) «Power, Discourses and City Trajectories», στο Paddison, R. (επ.) *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, 402-416
- Catterall, B. (1998) «Culture as a Critical Focus for Effective Urban Regeneration» (unpublished), στο *Town and Country Planning Summer School 1988*, University of York
- Clark, T.N. και Hoffmann-Matrinot, V. (επ.) (1998) *The new Political Culture*, Boulder CO: WestView Press
- Clark T.N., Lloyd R., Wong, K. K., Jain, P., (2002) «Amenities Drive Urban Growth», στο *Journal of Urban Affairs*, 24(5), 493-515
- Clark, T. N. και Rempel, M. (επ.) (1997) *Citizen politics in Post-industrial Societies*, Boulder. CO: WestView Press

- Clemmensen, T.J., Daugaard, M. Nielsen, T. (2010) «Qualifying urban landscapes», στο *Journal of Landscape Architecture*, Autumn 2010
- Cosgrove, D. (επ.) (2003) «Landscape and the European Sense of Sight – Eyeing Nature», στο Anderson, K. Domosh, M. Pile, S. Thrift, N. (επ.) *Handbook of Cultural Geography*, London: Sage Publications
- Cox, K. (1993) «The local and the global in the new urban politics: a critical review», στο: *Environment and Planning C: Society and Space*, 11, 433-448
- Cox, K. (1995) «Globalization, competition and the politics of local economic development», στο *Urban Studies*, 32, 213-224
- David, J. και Hammond, R. (2011) *High Line: The inside story of New York's park in the sky*. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux
- Demeritt, D. (1998) «Science, social constructivism and nature», στο Braun, B. και Castree, N. (επ.) *Remaking Reality: Nature at the Millennium*, London: Routledge, 173–183
- Depilis, L. (2012) «Park design, regulation, and the occupy protests», στο *Landscape Architecture Magazine*, 102(5), 127-136
- Dumpelmann, S. (2014), “What’s in a word: on the politics of language in landscape architecture”, στο *Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes: An International Quarterly*, 34:3, 207-225
- Evans, G. και Shaw, P. 2004. *The contribution of culture to regeneration in the UK: A review of evidence*, London Metropolitan University. Available in: <http://www.scholars-on-bilbao.info/fichas/EvansShaw2004.pdf>
- Frith, S. (1993) «Popular music and the state», στο Bennett, T., Frith, S., Grossberg, J., Sepherd, J. and Turner, G. (επ.) *Rock and Popular Music: Politics, Policies, Institutions*, London: Routledge, 14-24
- García, B. (2004) «Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience. Prospects for the Future», στο *Local Economy*, 19(4), 312-326
- Gospodini, A. (2002) «European cities in competition and the new ‘uses’ of urban design», στο *Journal of Urban Design*, 7(1), 59-74
- Graham, S. και Marvin, S. (2001) *Splintering Urbanism – Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban condition*, London: Routledge
- Gratton, C. και Taylor, P. (1995) «Impacts of Festival Events: a Case Study of Edinburgh», στο Ashworth, G., Dietwors, A. *Tourism and Spatial Transformations*, Wallingford, CAB International: 225-238; CCPR, Glasgow University (www.gla.ac.uk)

- Hagen, S. (2001) *Taking Shape, A new Contract between Architecture and Nature*, Oxford, Architectural Press
- Hajer, M. και Reijndorp, A. (2001) *In search of new public domain*, Rotterdam: NAI Publishers
- Hayden, D. (1997) *The power of place. Claiming urban landscapes as public history*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press
- Hinchliffe, S. (2003) «'Inhabiting' - Landscapes and Natures», στο Anderson, K. Domosh, M., S. Thrift, N. (επ.) *Handbook of Cultural Geography*, London Sage Publications
- Hough, M. (ASLA) (2012) «London Olympics», στο *Landscape Architecture Magazine*, July 2012
- Hutton, Th. A. (2004) «The new Economy of the Inner City», στο *Cities*, 21(2), 89-108
- Ingold, T. και Kurttila, T. (2000) «Perceiving the environment in Finnish Lapland» στο *Body and Society*, 6 (3-4), 183-196
- Jackson, A. (2000) *Social Impact Study of the Millennium Awards*, London: The Millennium Commission
- Juul, H. (2003) *Public Space as a catalyst for change, Methods and strategies for urban qualities. Performative Aesthetics in Urban Space*, JUULFROST Architects. Διαθέσιμο στο: www.byensrum.dk
- Kantor, P. (1987) «The dependent city: the changing political economy of urban economic development in the United States», στο *Urban Affairs Quarterly*, 22, 493-520
- King, J. (2012) «Parklets, Everywhere», στο *Landscape architecture Magazine*, November 2012. 102 (11), 78-87
- Koolhaas, R. (2002) *Junkspace*, Cambridge. MIT Press
- Kovaleski, S. F. (2009) (August 26) «With success of high line dual rewards for executive», στο *New York Times*, A16
- Landry, C. (2000) *The Creative City*, London: Earthscan
- Lash, S. και Urry, J. (1993) *Economies of signs and space*, London: Sage Publications
- LeGates, T και Stout, F. (επ.) (2011) *The city reader*, Routledge; 5th edition
- Lengkeek, J. (1995) «Materializing the Imagined: on the Dynamics and Assessment of Tourist-recreational Transformation Processes», στο: Ashworth, G.J. και Dietvorst, A.G.J. (επ.). *Tourism and Spatial Transformations-Implications for Policy and Planning*, UK, Cab International, 17-36
- McCarthy, J. (2002) «Entertainment-led Regeneration: The Case of Detroit», στο *Cities*, 19 (2), 105-111
- Miles, M. (1997) *Art, Space and the City*, London: Routledge

- Miles, M. (2000) *The Uses of Decoration: Essays in the Architectural Everyday*, Chichester: Wiley
- Miles, M. (2004) *Urban Avant-gardes: Art, Architecture and Change*, London: Routledge
- Miller, T. και Yúdice, G. (2002) *Cultural Policy*, London: Sage
- Mitchell, D. (2003) «Dead Labor and the Political Economy of Landscape –California Living, California Dying» στο Anderson, K. Domosh, M. Pile, S. Thrift, N. (επ.) *Handbook of Cultural Geography*, London: Sage Publication
- Mommaas, H. (2004) «Cultural clusters and the post-industrial city: towards the remapping of urban cultural policy» στο *Urban Studies*, 41, 507-532
- Prentice, R. και Andersen, V. (2003) «Festival as Creative Destination», στο *Annals of Tourism Research*, 30(1), 7-30
- Robinson, C. M. (1899) (June) «Improvement in city life», στο *The Atlantic Monthly*, 83, 771–785
- Sargent, C. S. (1890) (August 13) «White Park, Concord, New Hampshire», στο *Garden and Forest*, 390–391
- Sassen, S. (2001) «Cities in the Global Economy», στο: Paddison, R. (επ.) (2001) *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, 257-282
- Scott, A., J. (2000) *The cultural economy of cities: essays on the geography of image producing industries*, London: Sage
- Solesbury, W. (1974) *Policy in Urban Planning, Structure plans, programmers and local plans*, Pergamon Press
- Stevenson, N. (2003) *Culture and Citizenship: Cosmopolitan Questions*, Maidenhead: Open University
- Szondi, G. (2005) «The Panteon of International Public Relations for Nation States: Country Promotion in central and Eastern Europe», στο: Ławniczak R. (επ.), *Introduction Market Economy Institutions and Instruments: The Role of Public Relations in Transitions Economies*, Poznań: Piar.pl, 21
- Thompson, I.H. (2012) Ten Tenets and Six Questions for Landscape Urbanism, *Landscape Research*, 37:1, 7-26
- Van den Brink, A. και Bruns, D. (2014) “Strategies for Enhancing Landscape Architecture Research”, στο *Landscape Research*, 39:1, 7-20
- Viani, L.O. (2010) «From Gray to Green. A designer depaves San Francisco neighborhoods, encouraging stormwater to sink in and residents to enjoy nature», στο *Landscape architecture*, June 2010, 100(6), 54-65
- Vickery, J. (2007) *The emergence of Culture-led Regeneration: A Policy concept and its discontents*, University of Warwick. Available In: <http://go.warwick.ac.uk/wra>

- Whatmore, S. (επ.) (2003) «Culturenatures», στο Anderson, K. Domosh, M. Pile, S. Thrift, N. (επ.). *Handbook of Cultural Geography*, London: Sage Publications
- Whiston, Spirn, A. (1984) *The Granite Garden*, New York: Basic Books Inc.
- Yehuda, E., Kvan, T., Affleck, J. (επ.) (2007) *New Heritage: New Media and Cultural Heritage*, London: Routledge
- Zukin, S. (1991) *Landscapes of Power*, University of California Press, Berkeley

Ελένη Ουρεΐλιδου
Πολυτεχνική Σχολή, Τμ. Αρχιτεκτόνων, 54124, Θεσ/νίκη
e-mail: eloureil@gmail.com

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 26 ΕΤΟΣ 2016
ISSUE YEAR

- Ασπρογέρακας, Ε.** 4
Προσεγγίσεις ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα:
Εργαλεία και στοιχεία διακυβέρνησης.
- Παπαγεωργίου, Μ.** 37
Θεωρίες, αρχές και πρότυπα χωρικού σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας:
Η ελληνική εμπειρία και πρακτική
- Ουρεΐλιδου, Ε.** 67
Προγραμματισμός πολιτιστικής και κοινωνικής ενεργοποίησης των αστικών ελεύθερων χώρων:
Η περίπτωση του Δυτικού Τείχους Θεσσαλονίκης.
- Ανέστης Γουργιώτης, Α., Τσιλιμίγκας, Γ.** 103
Μια νέα προσέγγιση για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.
- Παναγιωτίδου Μ., Κοντοπούλου Ε., Βαλεριάνου, Κ.** 123
Προσεγγίζοντας τις πολιτικές για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
- Χιόνης Δ., Εξάρχου, Τ.** 150
Η κομματική ένταξη των έργων στο ΠΕΠ Αν. Μακεδονίας και Θράκης,
κατά την περίοδο του Γ΄ ΚΠΣ, ως Μελέτη Περίπτωσης.
- Δρακάκη, Ε.** 177
Η χωρική ρύθμιση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα από το
Μάαστριχτ» ως την κρίση: Μία κριτική επισκόπηση της ελληνικής πολιτικής χωροταξίας.
- ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**
- Χαϊνταρλής Μ.** 201
Η Διοίκηση του Περιβάλλοντος και η εξέλιξη της μέσα στο χρόνο.